

Emansipaatiota vai etnifiointia?
Kielellistä rajankäyntiä
pohjoismaisessa kirjallisuudessa

—

Satu Gröndahl

S

—

aamelaisten Kirjailijoiden Seura (Sámi Girječálliid Searvi) päätti tämän huhtikuussa, että siihen voi kuulua vain saameksi kirjoittavia kirjailijoita. Seuran mukaan näin haluttiin osoittaa, että saamen kieli on tärkeä. Puheenjohtaja Inga Ravna Eira kertoikin haastattelussaan olevansa iloinen siitä, että monet jäsenet äänestivät tämän sääntömuutoksen puolesta. (Haetta, 2018.) Myös Suomen Kirjailijaliitossa on käyty viime vuosina keskustelua siitä, millä kielellä siihen kuuluvien kirjailijoiden tulee kirjoittaa. Viime vuoden lopulla vahvistui, että liitossa voi olla jäsenenä vain suomea käyttäviä kirjailijoita. Kirjailijaliiton toiminnanjohtaja Suvu Oinonen totesi vuoden 2017 joulukuussa: ”Suomenkielisyys on liitossa koko toimintaa läpäisevä arvo” (Oinonen, 2017).

Tänä päivänä pidämme kuitenkin monikielisyyttä ja ylijärjaisuutta itsestään selvinä lähtökohtina pohjoismaisten kulttuurien kentässä. Sitten 1900-luvun jälkipuoliskon ovat sellaiset yhteiskunnalliset doktriinit kuten monikulttuurisuus, monikielisyys, kulttuurienvälisyys ja kansainvälisyys hallinneet pohjoismaisten valtioiden virallista ja kulttuurista diskurssia. Ajatus homogeenisestä kansallisvaltiosta on vanhentunut ja epädemokraattinen, ja se koetaan osin rasisenakin. Ovatko pohjoismaisen kirjallisuuden kentät taantumassa, vai miten on ymmärrettävä yksikielisyys eri kirjallisten yhteisöjen ajankohtaisena, eksplisiittisenä normina?

Kielten valtasuhteet ja kirjallisuus

Kysymys kirjallisuuden kielestä on kuitenkin kontekstualisoitava ja tulkittava kielten ja kulttuurien valtasuhteiden valossa. Saamen kieli kuuluu uhanalaisiin kieliin, ja näiden kielten säilymiselle on tärkeää, että niillä on mahdollisimman paljon toimivia ja yksikielisiä domeeneja. Myös suomen kielen asema on ollut uhattuna. Suomen ja ruotsin kielen aseman valtasuhteiden määrittely sai itse asiassa alkunsa vasta vuonna 1863, jolloin keisari Aleksanteri II antoi kieliasetuksen, jonka mukaan suomen kieli nousi virasto- ja oikeudenkäyntikieleksi ruotsin rinnalle.

Suomenkielinen kirjallisuus on käynyt läpi mittavan emansipatorisen prosessin aina 1880-luvulta lähtien, jolloin ensimmäinen suomeksi kirjoittava kirjailijasukupolvi rupesi julkaisemaan kaunokirjallisuutta. Kirjallisuusinstituutio on Suomessa ja Pohjoismaissa ollut sidoksissa kansallisvaltion luomisprosessiin tiukemmin kuin esimerkiksi Englannissa tai Ranskassa, joissa kirjallinen perinne on huomattavasti pitempi. Tutkimuksen lähtökohdat ovat Pohjoismaissa paljolti pohjautuneet metodologiseen nationalismiin. Ulrich Beckin mukaan kansallinen paradigma kuvastaa käsitystä kansallisvaltioista suljettuina tiloina, jolloin kansallisen kategorian on tutkimusta kontekstualisoiva

perusyksikkö. (Nissilä 2016, 50; Beck 2006, 24–31.) Tyypillistä kansallisen paradigman raamittamille käytänteille on myös binääristen joko/tai-kategorioiden käyttö kulttuurin määrittelyssä.

Ruotsinkielinen kirjallisuus taas rupesi hahmottumaan Suomessa omana kirjallisena alueenaan 1800-luvun alkukymmeninä. Siinä missä suomenkielisen kirjallisuuden kultakausi alkoi Elias Lönnrotin *Kalevalan* (1849) ja Aleksis Kiven *Seitsemän veljeksien* (1870) myötä, on Suomen ruotsalaisen kirjallisuuden kuvaukseen kuulunut aina 1800-luvun puolestavälistä marginalisoitumisen teema (Gröndahl 2009). Jotkin kielisidonnaiset kirjallisuudet ovat Pohjoismaissa vahvistuneet, kun taas toiset on koettu vähenevinä ja uhanalaisinakin kulttuurin muotoina. Migraation myötä on syntynyt myös muita kielen perusteella hahmotettavia kirjallisia kenttiä, kuten kurdilainen, persialainen, ruotsinsuomalainen, suomenvenäläinen, virolainen jne.

Tuoreimmassa pohjoismaista kirjallisuutta hahmottavassa teoksessa *Nordens litteratur* (2017) omistetaan kansalliskirjallisuuksien ohella pienet kappaleet fääriläiselle, grönlantilaiselle ja saamelaiselle kirjallisuudelle. Huomattava pääpaino on kuitenkin ruotsinkielisen kirjallisuuden esittelyllä, mikä ei ehkä oikeuttaisi koko teoksen nimeämistä *Pohjoismaiden kirjallisuudeksi*. Ruotsalaiselle kirjallisuudenhistorialle on viimeisten sadan vuoden aikana ollut leimaa-antavaa se, että se on määritelty monolinguaalisiin perusteisiin. Vaikka migraatiokirjallisuutta tai ”maahanmuuttajakirjallisuutta” on käsitelty usein erillisenä osa-alueena, muunkielinen kirjallisuus on yksittäisiä, kansainvälisesti merkittäviä kirjailijoita lukuun ottamatta suljettu ruotsalaisen kirjallisuushistorian ulkopuolelle. Kansainvälisistä kirjailijoista, jotka on esitelty Ruotsin kirjallisuushistorioissa, voi mainita esimerkiksi Nelly Sachsin ja Peter Weissin. Paradoksaaliselta vaikuttaakin se, että Ruotsin Kirjailijaliitto (Sveriges Författarförbund) puolestaan on avoin myös muille kuin ruotsiksi kirjoittaville kirjailijoille.

Kieli on ollut Ruotsin kirjallisuudenhistoriassa kuitenkin hyvin näkymätön kategoria, eikä valtakielen hegemonista asemaa ole juuri kyseenalaistettu – ainakaan niin näkyvästi kuin Suomessa. Vaikka suomen kieleen sitoutunut kansallinen paradigma on ollut vallitseva suomalaisessa kirjallisuudentutkimuksessa, virallinen kaksikielisyys on epäilemättä edistänyt suomenruotsalaisen kirjallisuuden ohella tietoisuutta muunkielisen kirjallisuuden kentistä Suomessa (Nissilä 2016, 63–65). Ruotsalaisessa kontekstissa onkin merkittävää, että *Nordens litteratur* alkaa Ulf Telemanin luvulla ”Nordens språk”, jossa esitellään Pohjoismaiden kansalliskielten lisäksi vanhojen vähemmistökielten osuutta kirjallisuuden luomisessa (Teleman 2017). Uutta ja huomionarvoista on myös Margareta Petersonin (2017, 13) maininta Ruotsin kansallisten vähemmistökielten – jiddiä, meänkieli, romani chib, saame ja suomi – olemassaolosta, sillä tietoisuus näiden kielten kansallisesta statuksesta on ollut hyvin vähäistä kirjallisuudentutkimuksessa.

Kielisidonnaiset vähemmistökirjallisuudet tuntuvat kuitenkin olevan hankalamminkin inkorporoitavissa kansallisiin kirjallisuuksiin ja tutkimukseen Pohjoismaissa kuin kirjalliset osakulttuurit, jotka edustavat muita toiseutta tuottavia kategorioita. Esimerkiksi työväenkirjallisuutta luonnehditaan olennaiseksi osaksi Ruotsin kirjallisuutta, ja kiinnostus sitä kohtaan kirjallisena ilmiönä on ollut suhteellisen suurta (Nilsson & Lennon 2016, 44). Toisaalta etnisuus ja muunkielisyys eivät välttämättä mahdu luokkalähtöisen analyysin puitteisiin, vaan nämä kategoriat voidaan ymmärtää rodullistavina ja kulttuurisia piirteitä korostavina lähtökohtina. Vaikka teosten tematiikkaan perustuva kategorisointi ei sinänsä ole stigmatisoivaa tai rodullistavaa, Magnus Nilsson (2010, 58; 159–160) on nähnyt Susanna Alakosken tuotannon käsittelemisen (ruotsin)suomalaisen kokemuksen edustajana essentialisoivana lähtökohtana, joka vähättelee luokkasidonnaisia epäoikeudenmukaisuuksia. Nilssonin käyttämä, marxilaiseen kirjallisuudentutkimukseen perustuva viitekehys painottaa luokkaa ensisijaisena analyysikategoriana, eikä sitä voi hänen mukaansa rinnastaa etnisyyden kategoriaan toiseuden merkinä. Åsa Arping (2011, 191–192) puolestaan korostaa luokan, sukupuolen ja etnisyyden intersektionaalisuutta Alakosken *Sikaloiden* analyysissään, mutta kieli eroa tuottavana kategoriana ei ole hänenkään analyysissään huomioon otettava tekijä.

Migraatio- ja vähemmistökirjallisuuden paikka

Vielä pari vuosikymmentä sitten yksi pohjoismaisen kirjallisuustutkimuksen kysymyksistä oli, miten sisällyttää siihen etnisten ryhmien ja maahanmuuttajien kirjoittama kirjallisuus. Metodologisen nationalismin premissinä on ymmärtää kansakunta kirjallisuuden luonnollisena viitekehyyksenä, ja lähtökohtaisesti tärkeä ongelma onkin ollut, minkä maan kirjallisuuteen migraatiokirjallisuus oli luokiteltava. Näin on haettu tulkintakehystä ja sitä kansallista tarinaa, johon uusi kirjallinen alue voisi paikantua. Esimerkiksi ruotsinsuomalaista kirjallisuutta on pidetty sekä Suomen että Ruotsin kirjallisuuteen kuuluvana osa-alueena. Erkki Vallenius mainitsee ruotsinsuomalaista kirjallisuutta ja modernin yksilösubjektin syntyä koskevassa väitöskirjassaan, että ”kielen tai kansallisuuden” perusteella osoittautuu hankalaksi määrittää, mikä ruotsinsuomalainen kirjallisuus kuuluu ”selvästi Suomen kirjallisuuteen, mikä ei” (Vallenius 1998, 13).

Tänä päivänä vaikuttaa vallitsevan konsensus siitä, että migraatiokirjallisuus nähdään osana pohjoismaisia kirjallisuuksia (Kongslin 2014; Nissilä 2016; Rantonen & Savolainen 2002). Søren Frankin (2010, 223) mukaan Tanskan migraatiokirjallisuus tosin puuttuu täydellisesti maan kirjallisesta kaanonista, vaikka Tanskassa muutamia migranttikirjailijoita onkin. Usein migraatiokirjallisuutta käsitellään kirjallisuudenhistorioissa kuitenkin erillisinä ja hieman

Kieli on ollut Ruotsin kirjallisuudenhistoriassa hyvin näkymätön kategoria, eikä valtakielen hegemonista asemaa ole juuri kyseenalaistettu – ainakaan niin näkyvästi kuin Suomessa.

perifeerisinä osa-alueinaan. Ingeborg Kongslien (2014, 112) on painottanut, että migraatiokirjallisuuden kasvun myötä aina 1970-luvulta lähtien pohjoismaiset kirjallisuuden instituutiot muodostuvat uusista ”kansallisista kertomuksista”, jotka ovat heterogeenisiä ja kattavat myös ”toisten” kulttuurisen perinnön. Hän käsittelee Ruotsin, Norjan ja Tanskan tilannetta, ja hänen mukaansa useimmat migranttikirjailijat valitsevat kirjoittaa maan valtakielellä, eivät ”omalla kielellään tai ensimmäisellä kielellään” (mt., 113).

Toisella kielellä kirjoittaminen tuottaa myös uutta epistemologiaa, koska kirjoittava minä joutuu asemoimaan itsensä uudelleen paikan, historian, kielen ja identiteetin suhteen (Kongslien 2014, 116). Kielenvaihto voi myös tuottaa epä-täydellisiä kertomuksia, jotka kirjoittava minä kokee sensuroiduksi. Ruotsin-iranilainen kirjailija Azar Mahloujian onkin kertonut kokevansa itsensä vammaiseksi kirjoittaessaan ruotsiksi, ja hän puhuu itsesensuurista: ”Sanningen har kommit fram, jag har censurerat mig under de svenska åren, hejdat mig från att gå längre än vad jag i förväg kunnat vara säker på att klara av” (Mahloujian 2004, 37). Oman kielen valitseminen kirjallisuuden kieleksi saamelaisessa yhteydessä olla voimaannuttamisen strategiaa, kun taas muiden pienten kieliryhmien kohdalla valtakielen käyttäminen voidaan nähdä pragmaattisimpana vaihtoehtona. Mahloujian on maininnut useasti, että valtakieleen siirtyminen on migraatiokirjailijoiden ainoa mahdollisuus päästä julkisuuteen. Kielen valinta pohjautuu kyseisen ryhmän ja kulttuurin historialliseen viitekehykseen, sen suhteeseen valtakulttuuriin ja myös sen tulevaisuuden intentioihin. Kielellisesti väljän linjauksen on valinnut puolestaan tämän vuoden helmikuussa perustettu yhdistys Kexi – Meän Kirjailijat, Meänkieli författarförening, joka on avoin kaikille, jotka haluavat edistää meänkielistä kirjallisuutta (Veräjä 2018).

Muunkielisyys modernin kategoriana

Kirjallisuuden kenttä muuttuu tietysti nopeammin kuin sen kanonisointi. Perinteisen kansalliskirjallisuuden kaanonina ovat kyseenalaistaneet myös kokoelmateokset, joissa esitellään erikielisten kirjailijoiden tuotantoa modernina osana kyseisen maan uudistuvaa kirjallisuutta. Esimerkiksi Anna Franklinin ja Reza Rezvanin toimittama *Den osynliga litteraturskatten* (2010) ja antologia *Maailma kotona. Kohtaamisen opas* (2016) esittelevät lukuisia Ruotsissa ja Suomessa vaikuttavia, muilla kielillä kirjoitettavia kirjailijoita. Kummankin teoksen alkupuheessa painotetaan, että maan kirjallinen kenttä on muutosvaiheessa ja että sitä kirjoitetaan usealla kielellä. Franklin ja Rezvani mainitsevat, että kirjan tarkoituksena on herättää kiinnostusta "[...] för annan mer eller mindre okänd litteratur i vårt land" (Franklin & Rezvani 2010, 10). *Maailma kotona* -antologian toimitusryhmä kertoo kirjan olevan suunnattu lukijoille, joilla on kiinnostusta tietää enemmän "kirjallisuudesta, kulttuureista ja siitä toisesta Suomesta" (*Maailma kotona* 2016, 5). Näissä antologioissa kansallisen piirissä esitelty monikielisyys ja -kulttuurisuus liitetään kansainvälistymiseen ja maailmankirjallisuuden trendeihin. Toiseudesta, marginalisoitumisesta ja muunkielisyydestä on tullut moderni kategoria. Monikielisyys on lähtökohtana myös kaksikielisessä antologiassa *Både och, sekä että*, jonka alkupuheessa todetaan, että kielelliset rajanylitykset ovat tunnusomaisia suomalaiselle nykykirjallisuudelle (Grönstrand & Malmio 2011, 13).

Hanna-Leena Nissilä on kuitenkin maininnut, että yksi transnationalismiin liittyvä tutkimuksellinen haaste on erilaisten tilallisuuksien lähempi tarkastelu. Kirjallisten kulttuurien erilaiset paikat ja tilat kuten globaali, kansallinen, jälkikoloniaalinen ja diasporinen "muodostavat monisyisiä ja ylijärjät kirjallisuuden ymmärtämisen kannalta merkittäviä kietoutumia" (Nissilä 2016, 79). Uusien, ylijärjät kertomusten myötä pohjoismaisten kirjallisuuksien historia näyttää kuitenkin jo nyt tarkentaneen otettaan sekä erilaisten kirjallisten osa-alueiden että paikallisen ja universaalien välillä. Myös sellaiset teokset kuin *Suomen nykykirjallisuus 1–2* (2013) ja *Suomen kirjallisuushistoria 1–3* (1999) ovat avanneet kansallista diskurssia etnisyyden, migranttiuden ja jälkikoloniaalisen kirjoituksen suuntaan.

Olemuksellistamista vai emansipaatiota?

Vähemmistö- ja migraatiokirjallisuuden kategorisointi riippuu myös siitä, onko tietyillä kirjallisilla osa-alueilla tai ryhmillä intentioita profiloitua omina autonomisina alueinaan. Siinä missä profiloituminen voi kuulua vanhojen vähemmistöjen kielelliseen tai kulttuuriseen emansipaatioprosessiin, "migranttikirjailijat" ovat miltei järjestään kyseenalaistaneet kategorian "maahanmuut-

taja- tai migraatiokirjallisuus”. Omaehtoinen rajojen vetäminen on tietysti sympaattisempaa kuin valtakulttuurin tekemä karsinointi. Enemmistö etnifioi ja toiseuttaa usein lähtökohtaisesti vähemmistöjen kulttuuria, mutta olemuksellistaminen ja rajojen vetäminen kuuluvat myös vähemmistöjen omaan strategiaan. Silloin kysymyksessä on useimmiten suojautuminen assimilaatiota vastaan ja pyrkimys subjektiuden muodostamiseen omista lähtökohdista käsin.

Useiden kielten käyttö kirjallisella kentällä voi myös olla rikastuttavaa, sillä monikielisyys avartaa kirjallisuuden rajoja. Saamelaiskirjallisuuden leimaa-antaviksi piirteiksi onkin tutkimuksessa useimmiten katsottu juuri ylijärjaisuus ja monikielisyys (esim. Ahvenjärvi 2018, 10). Kirjallisen osa-alueen ristiriitaisuus ja ambivalenssi – oli sitten kysymyksessä esteettinen, eettinen, sosiaalinen tai filosofinen sellainen – tuottaa myös sinänsä tekstuaalista syvyyttä ja mielenkiintoisia tulkintoja, kuten Kristina Malmio ja Rita Paqvalén ovat todenneet suomenruotsalaisen kirjallisuuden rajoja pohdiskellessaan (Malmio & Paqvalén 2011, 3). Kielellisen ambivalenssin ei myöskään tarvitse olla osoitus kyseisen kirjallisuuden haurastumisesta, vaan sen kyvystä sopeutua vallitsevaan tilanteeseen. Norjansaamelainen kirjailija Susanne Haetta (2018) onkin maininnut, että hän ei ymmärrä, miten muilla kielillä kirjoittavat saamelaiset kirjailijat olisivat uhka saamen kieltä kohtaan. Haettan mukaan kipeimmin kirjallista viiteryhmää tarvitsevat, kieleltään assimiloituneet saamelaiset kirjailijat, on nyt rajattu Saamelaisten Kirjailijoiden Seuran ulkopuolelle.

Saamelaisten Kirjailijoiden Seuran kannanoton voi tulkita paitsi postkoloniaalisen teoriakehyksen, myös postmonolinguaalisen terminologian kautta. Kuten Yasemin Yildiz (2012, 4–5) on maininnut, elämme aikakautta, jolle on ominaista ”postmonolinguaalinen” taistelu kansallisvaltioiden yksikielisyiden paradigmat vastaan. Tähän kuuluu yksikielisten, kansallisten kirjallisuuden instituutioiden ja monolinguaalisen kielenkäytön purkaminen. Mutta siihen voi myös kuulua pyrkimys uusien, aiemmin marginalisoituneiden kielellisten osa-alueiden laajentamiseen ja omakielisen kirjallisuuden vahvistamiseen.

Toinen asia on, että valtakulttuuri arvostelee usein vähemmistöjen strategioita kulttuurinsa rajojen luomiseen tai vahvistamiseen. Mutta kuten tiedetään, kun vähemmistö perää samoja oikeuksia kuin enemmistö – kuten oikeutta luoda oma identiteettinsä ja kulttuurinsa – ne koetaan usein privilegioina, ansaitsemattomina ja poikkeavina etuoikeuksina. Lähtökohtaisesti olisi suotavaa, että kielelliset osa-alueet määrittelisivät itse omat rajansa ja tavoitteensa. Ne saattavat myös ajan kuluessa muuttua.

Lähteet

Ahvenjärvi, Kaisa 2018. Esipuhe. *Tuulisolmut*. Helsinki: Osuuskunta Poesia, 9–16.

Arping, Åsa 2011. Att göra skillnad. Klass, kön och etnicitet i några av det nya seklets svenska uppväxtskildringar. Bibi Jonsson et al. (red.), *Från Nexø till Alakoski. Aspekter på nordisk arbetarlitteratur*. Lund: Absalon förlag, 189–197.

- Beck, Ulrich 2006. *The Cosmopolitan Vision. (Der kosmopolitische Blick oder: Krieg ist Frieden, 2004.)* Translated by Ciaran Cronin. Cambridge: Polity.
- Domokos, Johanna et al. (toim.) 2016. *Maailma kotona. Kohtaamisen opas*. Varna: Lecti book studio.
- Frank, Søren 2010. Is there or Is There Not a Literature of Migration in Denmark? Wolfgang Behschnitt et al. (eds), *Literature, Language and Multiculturalism in Scandinavia and the Low Countries*. Amsterdam: New York: Rodopi, 197–223.
- Gröndahl, Satu 2009. Från resignation till det sprängda rummet? Finlandssvensk litteratur som minoritetslitteratur. *Kulturens Studia Generalia. Svenska Kulturfonden 100 år*. Helsingfors: Svenska Kulturfonden, 38–55.
- Grönstrand, Heidi & Malmio, Kristina (toim./red.) 2011. *Både och, sekä että. Om flerspråkighet / Monikielisydestä*. Helsingfors: Schildts.
- Franklin, Anna & Rezvani, Reza (red.) 2010. *Den osynliga litteraturskatten*. Stockholm: Tranan, 8–10.
- Haetta, Susanne 2018. Samisk författarförening släpper enbart in medlemmar som skriver på samiska. (Intervju med Susanne Haetta.) *Sveriges Radio* 24.4.2018. <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2327&artikel=6937523> (13.8.2018)
- Kongslien, Ingeborg 2014. Migration, Translingualism, and Appropriation: New National Narratives in Nordic Literature. Per Thomas Andersen (ed.), *Globalization in Literature*. Acta Nordica. Studier i språk- och litteraturvetenskap. Oslo: Fagbokforlaget, 111–129.
- Mahloujian, Azar 2004. *Tillbaka till Iran*. Stockholm: Atlas.
- Malmio, Kristina & Paqvalén, Rita 2011. Den oroande, störande och produktiva ambivalensen. *Avain* 3/2011, 3–4.
- Nilsson, Magnus 2010. *Den föreställda mångkulturen. Klass och etnicitet i svensk samtidsprosa*. Hedemora: Gidlunds förlag.
- Nilsson, Magnus & Lennon, John 2016. Defining Working-Class Literature(s): A Comparative Approach between U.S. Working-Class Studies and Swedish Literary History. *New Proposals: Journal of Marxism and Interdisciplinary Inquiry* 8 (2), 39–61.
- Nissilä, Hanna-Leena 2016. "Sanassa maahanmuuttaja on vähän kitkerä jälkimaku". *Kirjallisen elämän ylipajaistuminen 2000-luvun alun Suomessa*. Oulu: Oulun yliopisto.
- Oinonen, Suvi 2017. Suomen kieli toiminnan ytimenä. *Kirjailija-lehti* 15.12.2017. <https://www.kirjailijaliitto.fi/kirjailija-lehti-artikkeli/suomen-kieli-toiminnan-ytimena/> (13.8.2018)
- Peterson, Margareta 2017. Nordisk litteratur i ett svenskt perspektiv. Margareta Peterson & Rikard Schönström (red.), *Nordens litteratur*. Lund: Studentlitteratur, 11–18.
- Rantonen, Eila & Savolainen, Matti 2002. Postcolonial and ethnic studies in the context of Nordic minority literatures. Satu Gröndahl (red.), *Litteraturens gränsland. Invandrar- och minoritetslitteratur i nordiskt perspektiv*. Uppsala: Centrum för multietnisk forskning, 71–94.
- Teleman, Ulf 2017. Nordens språk. Margareta Peterson & Rikard Schönström (red.), *Nordens litteratur*. Lund: Studentlitteratur, 23–34.
- Vallenius, Erkki 1998. *Kansankodin kuokkavieraat. II maailmansodan jälkeen Ruotsiin muuttaneet suomalaiset kaunokirjallisuuden kuvaamina*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Verjä, Regina 2018. Författarförening bildades på Meänkieli-dagen. (Intervju med Bengt Pohjainen.) *Minoritet.se. Sveriges nationella minoriteter och minoritetsspråk*. <http://www.minoritet.se/forfattarforening-bildades-pa-meankielidagen> (13.8.2018).
- Yildiz, Yasemin 2012. *Beyond the Mother Tongue. The Postmonolingual Condition*. New York: Fordham University Press.